

A. MACEINOS FILOSOFINĖ PEDAGOGIKA

Juozas Vytautas Uzdila

Vilniaus pedagoginio universiteto
 Filosofijos katedra
 Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius
 Tel. (3705) 2332056
 El. paštas: filosofai@vpu.lt

Antanas Maceina (1908–1987) – iškilas tarpukario Lietuvos ugdymo mokslo – tautinio auklėjimo teorijos, pedagoginio santykiavimo, švietimo ir mokyklų vaidmens lietuvių kultūroje, pedagoginio vitalizmo problemos, fenomenologinės pedagoginio akto analizės, visuotinės pedagogikos istorijos – atstovas, pagrindęs filosofijos ir pedagogikos santykį, teigęs realistinį idealizmą. Pirmasis VDU apgynęs pedagogikos daktaro disertaciją Tautinis auklėjimas (1934, vadovas – prof. Stasys Šalkauskis), A. Maceina parašė kapitalinį Pedagogikos istorijos veikalą (1939), kuriame svarsto tautinio auklėjimo ir atitautinimo problemas, aiškina lavinimo ir auklėjimo esmę, teigia ugdymo kūrybinį pobūdį ir mokyklų laisvę valstybėje. Straipsnio autorius, vertindamas įvairialypį A. Maceinos pedagoginį palikimą, koncentruoja dėmesį j tautinio auklėjimo teorijos reikšmingumą, švietimo ir mokyklų vaidmenį keltiant lietuvių kultūrą, taip pat į fenomenologinę ugdymo, ypač pedagoginio akto, analizę. Iš akiračio neišleidžiama A. Maceinos pedagoginių pažiūrų raida, ugdymo interpretacijų kaita, ryškėjančio filosofo pastanga kurti universaliąją pedagogiką. Nors A. Maceinos palikimo leidėjai suskubo ugdymo teoriją pavadinti „pedagogikos filosofija“, straipsnio autorius linkęs sugrąžinti autentiškesnį, paties pedagogikos veikalų autoriaus teiktą „filosofinės pedagogikos“ įvardijimą ir analizuoti jos virsmą į ugdymo filosofiją.

Pagrindiniai žodžiai: ugdymo filosofija, pietizmas pedagogikoje, tautinio auklėjimo ir atitautinimo teorija, švietimas ir mokykla valstybėje, kūrybinis ugdymo pobūdis.

Išleidus Antano Maceinos *Pedagoginius raštus* (Šviesa, 1990) ir *Raštų VIII* tome (Mintis, 2002) surinkus, kaip jų sudarytojas Antanas Rybelis įvardija, pedagogikos filosofiją, atsiveria gera perspektyva šio unikalaus autoriaus lietuvių kultūroje reiškinio analizei.

Pirmas svarbus klausimas – Antano Maceinos filosofinių ir pedagoginių pažiūrų raida, nuo kurios priklausęs kūrybos, įskaitant pedagogiką, pobūdis. Iš čia natūraliai išplaukia

filosofijos, arba gyvenimo filosofijos, ir, kaip patsai A. Maceina yra įvardijęs, pedagogikos sintezės problema: „Kiekvienas tikras filosofas, kaip jį suprato Platonas ir kuriam jis skyrė valdyti gyvenimą, būtinai prieina prie pedagogikos“ (Maceina 2002: 629). Filosofo pašaukimas – sukurtą doktriną „įtvirtinti savo amžiaus aplinkoje“ (Maceina 2002: 629). Teikianti gyvenimui idėjas ir idealus pati filosofija neturi geresnio būdo jį realizuoti, kaip bū-

tent per pedagogikos teikiamas priemonės. Filosofija pagimdo pedagogiką, o pedagogika savo ruožtu teikia filosofijai priemonių (iš čia – filosofijos ir pedagogikos organiška sintezė). Kokį begvildentų pedagogikos klausimą – tautinio auklėjimo, atitautinimo, pedagoginio vitalizmo, pedagoginės meilės ar pedagogikos istorijos, A. Maceina dažniausiai pirma parašo analizuojamo dalyko teorinį pagrindimą, argumentuotai ir iš filosofo pozicijų įrodydamas tokios teorijos galimumą. Tai visiškai ne tas pats, kas dabarties edukologijos darbuose vadinama metodologiniu pagrindimu, dažniausiai reiškiančiu filosofinių ugdymo pagrindų paminėjimą bent keliais aspektais (sakysim pragmatizmo, egzistencializmo, ekonstrukcionizmo *etc.*) ar gvildenamo klausimo atgarsį praeities filosofų darbuose, iš jų paimant ir pacituojant kurią nors frazę.

Pradėdamas *Pedagogikos istoriją*, A. Maceina šio veikalą įvade įrodo, kaip pedagogikos istorija galima kaip mokslas ir koks jos tikslas: ne senienas registruoti ir jas statiškai aprašinėti, o savo objektą – pedagoginio gyvenimo išvystymą – nagrinėti genetiniu atžvilgiu įtraukiant šią discipliną į istorinių mokslų sąrangą ir teigiant pedagoginį darbą kaip kultūrinį ir visuomeninį veiksmą (Maceina 2002: 658–659). Turintis kultūros filosofijos patirtį autorius teigia visuomeninio ir individualaus ugdymo vienvė, pedagogikos istorijos priklausomybę nuo jos kūrėjo pasaulėžiūrinio nusistatymo. Peržiūrėdamas Europos kultūros ir pasaulėžiūros bangavimus, A. Maceina aptinka skirtingus ugdymo periodus ir juos nagrinėja sąsajoje su dabarties ugdymu.

Jau iki A. Maceinos *Raštų* VIII t. pasirodymo šio filosofo ugdymo teorija, apžvelgta Rolando Paulausko (Paulauskas 1990: 7–28), taip pat nagrinėta filosofinė šeimotyra, paliečianti ugdymo problemas (Uzdila 2001: 115–

134). Tik apgailestauti reikia, kad į ugdymo filosofijos vadovėlių aukštųjų mokyklų studentams nebuvo integruota A. Maceinos filosofinė pedagogika.

Šio straipsnio autorius kelia tikslą: įvertinti A. Maceinos filosofinę pedagogiką pietizmo raiškos požiūriu, parodyti susirūpinimą, kokiam derėtų būti Lietuvoje švietimui ir kokią būtų privalu kurti valstybėje mokyklą; be to, siekiama atskleisti ugdymo teorijas išanalizuojant jų išliekamąją vertę, teigti fenomenologinio metodo taikymo pedagogikoje produktyvumą.

Stasio Šalkauskio 50-ties metų sukakties proga rašytoje studijoje *Prof. St. Šalkauskio pedagogika* A. Maceina vis prisimena Mokytojo (kurį laiką savo disertacijos vadovą filosofas rašo didžiąja raide) kritišką pastebėjimą – dar per mažai daug ką (vadinasi, Mokytojo teigto) pamiršęs. Skaitant po 1934 m. A. Maceinos parašytus pedagoginius darbus nėra aišku, kur „baigiasi Mokytojo pažiūros ir kur prasideda mokinio“ (Maceina 2002: 628). Paveiktas Mokytojo, A. Maceina ėmėsi ugdymo teorijos su jam būdingu pietizmu, kurį, regis, pirmiausiai diktavo beatsikuriančios Lietuvos dvasia: tauta, sekama kultūringais kaimynais, su jai būdingu maksimalizmu kūria savo valstybę.

Po Pirmojo pasaulinio karo lietuvių tautai pamažu atsigaunant ir dėl augančio gimstamumo geopolitikas K. Pakštas svajoja apie naują, Afrikos savanų erdvę (žr. Uzdila 2001: 191). To meto įžymūs veikėjai ne tiek teigia, kiek daro (tai svarbiausia) didelius darbus Lietuvai. Tauta atsigaus, jei bus valstybėje tinkamai organizuotas jos ugdymas – tokia yra S. Šalkauskio doktrina. Juolab kad VDU prof. S. Šalkauskio ir tuometinio dekanas P. Kuraičio žvilgsniai nuo 1931 m. krypta į darbštų ir gabų studentą A. Maceiną, kuris po universiteto baigimo siunčiamas užsienį pas Leveno, Fribūro, Strasbūro ir Briuselio universitetų

profesorius. Parašyta daktaro disertacija, kurios vadovas buvo S. Šalkauskis, ginama Lietuvoje. Pasinerdamas iki sielos gelmių į užsienio autorių teorinius klodus, jaunas filosofas absorbuoja viską, ką tik galima: įtraukti į tautos tobulėjimo idėją, individualius sielų nusiteikimus, bendrąją dvasią, tautinės individualybės reikšmę pačiai tautai, tobuliausius teisinius kodeksus ir tikslingiausias tautos organizacijos formas. Ir tik tada, kai iki valiai išskleidžiami tautos, tėvynės, tėviškės reiškiniai barai, A. Maceina vėlgi entuziastingai narginėja tautinį auklėjimą kaip pedagoginį veiksma. Filosofui tautybė ir tautiškumas yra ugdytinis vertybės (kitur – kultūrinės gėrybės). Jos indikatorius esąs tautinė individualybė, kuriai būdingi tautiškumo, patriotizmo ir nacionaliniai nusiteikimai. Netgi valstybės valdymas giliausia prasme pripažįstamas turintis auklėjimo reikšmę (Maceina 2002: 112).

Keldamas tautinio auklėjimo tikslus ir uždavinius, A. Maceina operuoja pilnutinio (sekimo S. Šalkauskiu pasekmė) tautiškumo sąvoka – fizinio tautiškumo, psichinio tautiškumo ir religinio tautiškumo vienybe (Maceina 2002: 148). Tautiškai auklėti – tai tobulinti etninę tipą ir kartu jį grynai pavidalu saugoti – tai pirmiausia „nevesti svetimtaučių ir mėgti kaimą“ (Maceina 2002: 153). Pasisakydamas už rasinio tautos grynumo palaikymą dėl tokių vedybų, „*kurių abi pusės yra to pačio etninio tipo*“ (Maceina 2002: 154; kursyvas mano – J. V. U.), A. Maceina kaip filosofas ir pedagogas prasilenkia su socialinio gyvenimo perspektyva. Tiesa, jo laikmetį, regis, buvo įmanoma postuliuoti mišrių vedybų kenksmingumą, ką, beje, atsidūręs emigracijoje, iš pradžių teigė ir J. Girnius, bet greitai dėl realybės pokyčių tokio požiūrio atsisakė (Uzdila 2001: 144). Aktualus kitas dabarties (vėlgi praeityje spręstas) klausimas – lietuvių emigracija. „...

Emigracija išblaško žmones svetimuose kraštuose ir neišvengiamai juos tautai pradžudo“, – teigia A. Maceina, pratęsdamas S. Šalkauskio mintį: emigracija – išmėtymas didelio tautinio turto. Iš gimtosios žemės išplėsti (arba save išplėšę) žmonės naujoje aplinkoje niekad nesukuria aukštos tautinės kultūros (Maceina 2002: 156).

Filosofo A. Maceinos mąstymo ir veiksenos pietizmas ypač pasireiškia sprendžiant Lietuvos valstybėje suaktualėjusį atitautinimą Vilniaus ir Klaipėdos kraštuose. Vadindamas atitautinimą pirmutiniu uždaviniu, A. Maceina samprotuoja apie pedagoginėmis priemonėmis (tautiniu auklėjimu) galimą tautinės individualybės išvystymą (Maceina 2002: 589). Įsitikinimas, kad okupuotame krašte pirmiausia gyvena nutautinti lietuviai, gimdo tolesnę mintį – nutautintų žmonių atitautinimą. Sentimentaliai save angažuodamas, A. Maceina ir čia regi šviesią perspektyvą – per tautinės kultūros gėrybes Vilniaus krašto žmonės ir turi, ir gali atsikratyti lenkų įtakos ir perimti lietuvišką kultūrą „ligi tautinės individualybės gelmių“ (Maceina 2002: 592). „*Nugramdykite Vilniaus lenką ir rasite lietuvių*“ (kursyvas mano – J. V. M.) – taip perfrazuojamas vienas etnologas:

„*Nugramdykite europietį ir rasite laukinį.*“ Tačiau tokia teze gyvenime nei įmanoma, nei būtina vadovautis. O filosofo A. Maceinos atitautinimo argumentai šiandien tikėtų nebent modifikuotu pavidalu: nacionalinės mažumos, neprarasdamos tautinės savimonės, gali puikiai jaustis Lietuvos krašte, jei jos disponuoja lygiomis teisėmis ir galimybėmis, integruojasi į krašto kultūrą ir socialinius ekonominius santykius.

Didesnė už atitautinimą problema – pačių tautiečių auklėjimas ir apsaugojimas, kaip liudija dabartis, nuo beprasmiškų aukų autoįvykiuose, dėl padarytų nusikaltimų ir psichot-

ropinių medžiagų vartojimo. Visa tai tarpukario laikų Lietuvos filosofui ir pedagogui buvo dar tolima perspektyva ir, suprantama, negalima dėl pietietiško mąstymo.

Tenka teigti, jog A. Maceinos tautinio auklėjimo filosofija svarbiausiais Lietuvoje tautinio suvokimo klausimais laiko tuos, dėl kurių bręsta tautinė individualybė. Jei savarankiškoje valstybėje individas pajėgus spręsti tautos tobulinimo (kultūros kėlimo) klausimą, tai kartu sudaro ir prielaidą „*tobulinti tautinę savo individualybę, tautinę savo būseną ir veikseną*“ (Maceina 2002: 231). Suprantama, lietuvių (emigranto ar gimtinėje pasilikusio) etnotipas (Balčius 2008: 179) susiformuoja ne pagal filosofo, sociologo ar pedagogo parašytą scenarijų, bet veikiamas vis kintančios socialinės aplinkos, visų politinių, ekonominių, kultūrinių sąlygų komplekso. O pati pastanga atsisipirti nutautėjimui – individualiai sprendžiamas klausimas. Mat vieni per tris kartas nutausta, o kiti išsaugo savo etnotipą. Deja, dauguma lietuvių, patekusių į kitakalbę aplinką, dėl per didelio atvirumo jai palyginti greitai nutausta. Ir todėl tautinis auklėjimas tokioje aplinkoje negali būti efektyvus.

Kokiam būti Lietuvos švietimui ir kokiai būti valstybėje mokyklai – vis kelta ir spręsta A. Maceinos problema. Tokio klausimo iš naujo kėlimas tolioj jį nuo Mokytojo, bet kartu ir skatino aktyvų dalyvavimą švietimo reformoje.

Po *Tautinio auklėjimo* parašytuose darbuose jaučiamas V. Forsterio, A. Ferriere, H. Schulzo, E. Key, D. V. Hilderbrando, O. Willmano, E. Kriecko, F. Copei, Fr. V. Goltz ir daugelio kitų filosofų bei pedagogų poveikis. Tiesa, S. Šalkauskio *Lietuvių tauta ir jos ugdymas* kartu buvo retkarčiais A. Maceinos cituojamas veikalas, suprantama, dėl dvasinės giminytės ir išliekančių tų pačių intencijų: tautinei indi-

vidualybei išugdyti turi būti pajungta „visa mokyklos sąranga“ (Maceina 2002: 563). Todėl pati mokykla turėtų būti tautiško stiliaus, priderinta prie kraštovaizdžio, suformuota pedagogikos ir tautiškumo dėsniais išmanančių žmonių. Klasėse kabinami patriotiniai paveiksai ir tautos augimą vaizduojančios diagramos. Mokyklos aplinka (sodas, gėlynai ir t. t.) vėlgi turi būti taip tvarkoma, kad išreikštų tautos charakterį, būtų be „svetimų tautos dvasiai ir papročiams priemaišų“ (Maceina 2002: 564–565).

Didžiausias tautinio auklėjimo ir apskritai ugdymo veikėjas yra mokytojas: turtinga individualybė – tautiškai mąstanti, turinti išpuoselėtą skonį tautos meno kūriniais, išgyvenanti ypatingą ryšį su gimtuoju kraštu ir savos tautos žmonėmis. Mokytojas auklėja pirmiausia savo asmeniu ir žodžiu – vis pamokydamas, įkvėpdamas, skatindamas. A. Maceinai imponuoja tokia ugdymo pedagogika, kuri atsiriboja nuo tironiškojo autoriteto ir propaguoja mokinio aktyvumą

Stebėtinas tų dienų Vakarų Europoje pedagoginis sąjūdis A. Maceiną pirmiausia domino transcendentine pajauta, giliu religinio išganymo ilgesiu, kurį turi žadinti aukštesnei valiai atstovaujantys ugdytojai. Tokios pedagogikos idėjos kildinamos iš F. W. Forsterio humanistinės etikos ir E. Sprangerio humanistinės metafizikos

Kitą pedagogikos kryptį A. Maceina įvardija kaip psichologinę ir linkęs ją toleruoti dėl propaguojamo vaizdingo mokymo, kitų mokinio veikseną aktyvinančių metodų ir akcentuojamų ugdymo procese vertybių.

Plačiausiai A. Maceina reflektuoja vitalinės pedagogikos kryptį, atgaivinančią Rousseau idėjas. Tokios pedagogikos pasaulėžiūrinis pagrindas – kūno gyvastingumas greta šventumo, gražumo ir naudingumo (Maceina

2002: 416). Kad neišsigalėtų vitalinio žmogaus triumfas, svarbu nenutolti nuo „dvasinio ir nuo dieviškojo žmogaus“ (Maceina 2002: 417). Užtat A. Maceinai ir yra artimiausias toks ugdymas, kuris skelbia amžinąsias vertybes. Ugdymas patiria kompromitaciją, kai išoriškai renigia stipruolius, o iš vidaus – barbarus. Ugdyti – tai įkūnyti žmoguje vertybes, ypač šventumą ir žmogiškumą (Maceina 2002: 418–419).

Filosofuodamas arba klausimą peršnekėdamas (frazė iš *Filosofijos kilmės ir prasmės.*), A. Maceina iškelia aikštėn svarbiausias ugdymo problemas ir nesileidžia į ugdymo praktikos (metodikos) detales. „Naujųjų kartų ugdymas yra negalimas be filosofinio apsisprendimo, – teigia A. Maceina, – o filosofinis apsisprendimas lieka nevaisingas be ugdomosios sistemos“ (Maceina 1994: 422).

Jaunystės metų credo atkartojimas geriausiai išvelgiamas A. Maceinos veikalė *Filosofijos keliu*. Išlieka atsižvelgimas į filosofijos ir poezijos sritis (buveines). Pedagogikos buveinė nutylima. Iš S. Šalkausio rėstos buveinės A. Maceinos išeita ir jau daugiau nesugrįžta. Tad paremta pietizmu, anksčiau formuluota tezę – filosofas anksčiau ar vėliau prieina pedagogiką – tapo savaip paneigta ir atmesta. Nebūtinai kiekvienas filosofas savo filosofinę sistemą užbaigia ugdymo teorija ar ieško pedagoginių priemonių jai gyvenime realizuoti. Kai pietizmą pakeičia blaivi logika, tada konjunktūriški klausimai, kaip tasai atitautinimas (mokyklos uždavinys?), eliminuojami ir paliekami tik universalią prasmę turintys – mokyklų laisvė valstybėje, ugdymo kūrybinis pobūdis, tarpasmeninė pedagogo ir auklėtinių difuzija.

Didžiausią nutolinimą (arba visišką Mokytojo užmiršimą) liudija nauja A. Maceinos ugdymo mokslo atmaina – fenomenologinė pedagogika, artimiausia ugdymo filosofijai. Tyrinėjęs A. Maceinos pedagogines pažiūras

R. Paulauskas pažymi, kad 1945 m. filosofas parašė habilitacijos darbą *Pedagoginio akto fenomenologinė analizė*. (Paulauskas 1990: 9). Šis darbas yra dingęs, ir dabar nelengva tvirtinti, kas tai buvo – habilituotam daktaro laipsniui įgyti parašytas veikalas ar skirtas habilitacinei procedūrai. A. Sverdiolas linkęs manyti (iš asmeninio autoriaus pokalbio su filosofu), kad tai galėjęs būti keliolikos puslapių pranešimas (suprantama, dingęs kūrinys negalėjo patekti į *Raštų* VIII t., skirtą A. Maceinos filosofinei pedagogikai). Logiška būtų dar ir kitaip samprotauti: A. Maceina, prieš gaudamas profesoriaus vardą (1942), VDU Teologijos–filosofijos fakultete padarė habilitacinį pranešimą, o vėliau galėjo jį išplėtoti iki habilitacinio veikalo. Juolab kad karo metų periodas nėra paženklintas kitų, didesnių produktyviojo A. Maceinos kūrinių. Šio teiginio įrodymui gali būti vertinga paralelė tarp A. Maceinos ir J. Laužiko. Pastarasis parašė habilitacinį veikalą *Švietimo integracijos pagrindai* (333 mašinėle spausdintų puslapių rankraštį.), kurį 1943 m. teigiamai įvertino profesorai V. Sezemanas ir A. Liaugminas (Sezemanas, Liaugminas 1993: 463–467). Gal karo situacija sutrukdė A. Maceinos habilitacinį veikalą recenzuoti ir paskelbti? Tik apgaildestauti belieka dėl veikalo dingimo ir neįvykusio dviejų to meto kūrybingiausių pedagogų „susidūrimo“ – tai vėliau J. Girnius *Aiduose* išsakė kaip norą „nutraukti (...) tūpčiojimą prie savęs paties: jis nori, kad mūsų mąstytojai į vienas antro mintis „vienaip ar kitaip“ atveiktų, žvelgdami ne tik „į didžiuosius filosofus“, bet ir savuosius, nors mažoje tautoje jų ir reta“ (Maceina 1994: 404).

Tiesa, veikalė *Filosofijos keliu* A. Maceina mini 1931 m. Velykų atostogų meto įvykį: kaip tada jį filosofas S. Šalkauskis nukreipęs į teorinę pedagogiką. Pedagogikos dėstymas

VDU (1935–1940) nebuvęs palankus filosofijai dėl sutelktumo „aplinkui pedagogiką“ (į mokslinio darbo metodiką, dabarties pedagogines sroves, pedagogikos istoriją...). VDU struktūroje atsiradus savarankiškam Filosofijos fakultetui, filosofija A. Maceinai tapo, kaip jisai teigia, „pirmaeile mano pareiga“ (nuo 1941 iki VDU uždarymo 1943 03 18) ir Viurcburge iki jo sudegimo (1945 03 16). Taigi būta prieštaringos situacijos: karo metais jis atsidėjo ne tik filosofijai, nes, reikia manyti, parašė svarbiausią filosofinės pedagogikos veikalą – *Pedagoginio akto fenomenologinė analizė*, brandintą palyginti ilgą prieškarinio ir karo metų periodą.

Jau iki habilitacinio veikalo A. Maceinos parašytuose filosofinės pedagogikos darbuose teigiama mintis: visur pasireiškia kuriama šis ugdymo pobūdis, kuris „išeina aikštėn tik dvasiniame žmogaus gyvenime, tik toje srityje, kuri gamtos priežastingumui yra mažiausiai prieinama, kurioje viešpatauja laisvė ir kurioje būtis nėra iš anksto realių potencialų apspręsta“ (Maceina 2002: 502). Ugdymo akto kūrybiškumas pasireiškia ten, kur susiduriama su dvasios tapsmu, pasireiškiančiu iš vidaus. Kūrybiškumo parametras yra ugdymo esmės (arba tikrumo) matas. Todėl pedagoginiame akte žmogų kuria ne Dievas, o kuria jį tarpasmeninė sąveika. Ugdomojoje sąveikoje pagrindžiamas dalyvaujančio mokytojo (pedagogo, auklėtojo) ir žmogaus, kito, kūrimas „per žmogų ir žmoguje“, per ryšį kito „su savos dvasios autokreacija“ (Maceina 2002: 503). Ontologizuodamas ugdymo aktą (kaip kūrybą iš nebūties ir kartu iš laisvės), filosofas linkęs jį vadinti menu, kurio negalima išmokti. Todėl kūrybingi ugdytojai gimsta kaip talentingi skulptoriai ar architektai. Kas turįs tokių įgimtų gabumų, tas galįs atlikti originalų pedagoginį aktą ir teikti naujus ugdymo pa-

darinius – išlavinti įgimtas užuomazgas (potencijas) iki savaiminio veikimo. Vadinas, pedagogas ne šiaip sau aktualizuoja mokinio turimas potencijas, bet sudaro sąlygas augti ir bręsti tam išvidiniam branduoliui, kad jis įgytų deramą formą.

Analizuodamas pedagoginį ugdymo aktą, A. Maceina ieško, kaip auklėjimas galįs pakeisti „pagal idėją patį asmens centrą“ (Maceina 2002: 506). Žmogaus ištobulinimą per ilgą, nuolatinį ugdymą filosofas linkęs vadinti ilga ir nuolatine kūryba, keičiančia pačią žmogaus prigimtį per naujų žmogaus viduje formų sukūrimą, naujų nusiteikimų, naujų pažiūrų, etinių dorybių puoselėjimą. Galiausiai abstraktūs A. Maceinos samprotavimai randa tikslesnę pedagoginio akto formuluotę: „*Ugdymas yra originalus aktas, kuriuo būtis yra ne keičiama iš vieno pavidalo į kitą, ne aktualizuojama iš potencialo, bet kuriuo būtis yra kildinama iš nebūties laisvu ir asmeniniu ugdytojo bei ugdytinio bendradarbiavimu*“ (Maceina 2002: 507).

Ir vis tik A. Maceinos pastanga įrodyti to meto pedagogikos, vadintos dabartine, universalumą, o ypač tą josios brovimąsi ligi pačių žmogaus bei gyvenimo gelmių, daro įdomiai permąstomą, bet pernelyg abstraktų ir nežinia kokių būdu įmanomą ugdymo realizuoti uždavinį (nebent per paveikimą nusiteikimams). Visi šie teiginiai, kaip pedagoginis aktas, yra žmogiškojo idealo realizavimasis asmens branduolyje. Tai – asmens dvasios sutvarkymas, norminis vyksmas, perteikimas ir įjungimas, vienybė, atrinkimas gėrybių ir aukščiausių kultūros, ypač idealinės, laimėjimų (kad išlavintam žmogui vadovautų idėjos). Tatai daro giluminės pedagoginės kultūros išpūdį.

Fenomenologinio metodo taikymas ir šios srities laimėjimų integravimas Lietuvos pedagogikoje bene ryškiausiai pabrėžtas A. Macei-

nos studijoje *Ugdytojas ir ugdytinis* (1935), kurios paantraštė nauja ir prasminga: *Ugdymo filosofijos studija vykdančiosios ugdymo priežasties klausimu*.

Nagrindamas ugdymą kaip tarpasmeninę difuziją, per kurią ugdytojo pedagoginis veikimas pasiekia ugdytinio vidų, A. Maceina tokį santykį vadina metapsichiniu reiškiniu, vykstančiu dvasinio lauko (kitur – elektromagnetinio lauko) sferoje (Maceina 2002: 451). Todėl ugdytojo ir ugdytinio sąveika bus produktyvi tada, kai ją gausins tarpasmeninė difuzija. „Šitaip ugdymą supranta *fenomenologinė*, arba geriau *asimiliacijos* pedagogika, kurios žymiausias atstovas yra E. Kriekas“ (Maceina 2002: 455). Pritaikydamas Husserlio fenomenologinį metodą, E. Kriekas savo ruožtu bandęs interpretuoti ugdymą, kaip nepriklausomą nuo filosofijos (iš čia – autonominis pedagogikos mokslo pobūdis). Ugdymo fenomenologiją dar vadindamas asimiliacija, A. Maceina teigia ugdomąjį veikimą, kurio esmė – žmoguje realizuojamos vertybės: tai – „planingas subrendusios dvasios perkėlimas į nesubrendusį asmenį“ (Maceina 2002: 457). Dėl tarpasmeninėje sąveikoje sąmoningojo pedagoginio *ethos* ugdymas išskiriamas iš apskritai tarpasmeninės difuzijos, atstovaujamos aukštesnei valiai, kuri pranoksta asmens kaprizus, norus, polinkius ir įdiegia aukštesnį pradą.

Tikro, kūrybinio ugdymo išskirtinė žymė – pedagoginė intencija, priskiriama ugdytojo nusiteikimui subjekto atžvilgiu. Prireikia A. Maceinai ne tik pedagoginio *ethos*, intencijos, bet ir imperatyvo – sąmoningo, atsakingo, tikslingo ir visuotinai reikšmingo pedagoginio nusiteikimo tobulinti bręstantį žmogų. Įspūdis toks, kad pietietiška nusiteikęs autorius tik tada pradeda rimti (arba tampa pasiekusiu savo tikslą), kai prasiskverbia iki vertybinio pedagoginio tikslo ir sąmoningos pedagogo in-

tencijos. Ir vis tik šioje tarpasmeninėje difuzijoje aiškiai labiau išskleistas ir niuansuotas ugdytojo nusiteikimas ir veikimas (geri mokytojai – puikūs mokiniai) negu ugdymo subjekto (gal dėl tuo metu per mažai ugdymo filosofinei analizei turimų mokinio sąmonės vaizdo tyrimų, empirinių ugdymo duomenų stygiaus ir, suprantama, šios srities interpretacijų?). Juolab kad ir patsai A. Maceina nėra linkęs savo teksto puslapiuose būti pažįstamas su kitais lietuvių pedagogais – Vydūnu, M. Pečkauskaite, J. Vabalu–Gudaičiu, J. Geniušu, J. Laužiku ir daugybe kitų. Tokia situacija primena šiandieną: vėlgi atsiranda autorių, kurie, aukštai vertindami užsienio autorių pasiekimus ugdymo srityje, ignoruoja lietuviškosios pedagogikos, įskaitant ir patį A. Maceiną, tradiciją.

Fenomenologinėje pedagogikoje A. Maceina aiškiai pabrėžia jos kitokį – ugdymo filosofijos pobūdį. Filosofinės pedagogikos virsmas į ugdymo filosofiją nėra lengvai įrodomas dalykas. Nebent tektų tai laikyti filosofinės pedagogikos išeities tašku, kaip kad daroma. *Tautiniame auklėjime* ir teigti po to vis stiprėjančią ugdymo filosofijos pradą, kuris padarė labiau galimas rašant ne apie auklėjimo veiksmus, o apie auklėtojo prasiskverbimą su profesiniu pašaukimu ir pedagogine meile į organizuoto ugdomojo veiksmo sferą iki subjekto sielos gelmių, jo dvasinio branduolio. Nepalijamam su dideliu pietizmu tikima pedagogo galia: įmanoma paveikti visus ugdytinius, išauklėti juos tautinėmis individualybėmis.

Išvados

1. Patriotiškas nusiteikimas A. Maceinai leidžia įrodinėti, jog ugdymo mokslas galimas tik remiantis filosofija, o ši savo ruožtu – prasminga tik tada, kai užsibaigia pedagogika. Kas imasi jaunuųjų kartų ugdymo darbo, negali jo

pradėti be filosofinio apsisprendimo. Tvirtai išsakyti filosofijos dirvoje – tai kuo geriau pasiruošti pedagogikai.

2. Maceinos *Tautinis auklėjimas* – S. Šalcausko veikalo *Lietuvių tauta ir jos ugdymas* idėjų tolesnis realizavimas, užsitęs ligi gerų apmatų – tai puikūs ataudai, parodę autoriaus pedagoginį pietizmą, trukusį iki A. Maceinos galutinio atsidėjimo filosofijai. Domėjimasi teorine pedagogika filosofas A. Maceina užbaigia veikalu *Pedagoginio akto fenomenologinė analizė* (1945).

3. Į ugdymo filosofiją krypstančio teorinės pedagogikos interpretatoriaus A. Maceinos patirtis koncentruojama svarbiai problemai: Lietuvos švietimo sistemos ir moderniškios mokyklos kūrimui. Nagrinėdamas to meto ugdymo kryptis, atskleisdamas ideologinius pedagogikos pagrindus, A. Maceina interpretuoja pedagoginį natūralizmą (vitalizmo paradigmą), pedagoginį humanizmą, ir pedagoginį teizmą, aiškiai likdamas žmoniškumo ir dvasingumo auklėjimo pozicijose. Su šiam filosofui būdinga abejone išdėstomi nuogastavimai

dėl galimo ugdymo procese brutaliojo prado įsigalėjimo.

4. Atlikta A. Maceinos pedagoginių pažiūrų analizė, išvelgtas ugdymo teorijos pokytis leidžia manyti, kad jo darbuose nuosekliai kryptama fenomenologinės filosofijos metodo taikymo ugdymo teorijoje link. Per pedagoginį aktą, kurio esmė – difuzinė ugdytojo ir ugdytojo tarpasmeninė sąveika, – intencionalaus ugdomojo veikimo dėka vertybinė asimiliacija keičia subjekto sąmoningąjį branduolį

5. Maceinos rinktiniai *Pedagoginiai raštai* (1990) ir *Raštų VIII t.* (2002), skirti pedagogikos filosofijai, dabartinėje lietuvių filosofijoje ir edukologijoje susilaukė per mažai dėmesio. A. Maceiną linkstama tik paminėti, pacituoti, o ne atlikti sisteminę jo ugdymo teorijos analizę. Tuo tarpu ugdymo realybėje universali filosofinė pedagogika nėra iš tų disciplinų, kurias tiktų vien tik praktiškai taikyti: jos vertė kita – ir praeity buvo, ir ateity ji gali atlikti išminties versmės vaidmenį, stimuliuoti giluminį ugdymo supratimą ir pasiryžimą su nauju pietizmu imtis savarankiškoje tautoje ir valstybėje auklėjimo ir lavinimo reikalų.

LITERATŪRA

Balčius, J. 2008. „Tautos ir tautinės ištikimybės problema A. Maceinos ir J. Griniaus veikaluose“ *Problemos*. T. 73.

Maceina, A. 1990. *Pedagogikos istorija I*. Pedagoginiai raštai. Kaunas: Šviesa.

Maceina, A. 1994. *Filosofijos keliu*. Raštai. T. VI. Vilnius: Mintis.

Maceina, A. 2002. *Tautinis auklėjimas*. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis.

Maceina, A. 2002. *Ideologiniai šių dienų pedagogikos pagrindai*. Raštai. T. Vilnius: Mintis.

Maceina, A. 2002. *Lavinimas ir auklėjimas*. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis.

Maceina, A. 2002. *Kur krypta dabartinis ugdymas?* Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis.

Maceina, A. 2002. *Pedagoginio vitalizmo problema*. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis.

Maceina, A. 2002. *Pedagoginio santykiavimo problema*. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis.

Maceina, A. 2002. *Ugdytojas ir ugdytinis*. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis.

Maceina, A. 2002. *Ugdymas kaip kūryba*. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis.

Maceina, A. 2002. *Mokykla kaip tautinio auklėjimo veiksnys*. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis.

Maceina, A. 2002. *Atitautinimas ir jo būdai*. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis.

Maceina, A. 2002. *Tautinis auklėjimas nutautintoje Vilniaus aplinkoje*. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis.

- Maceina, A. 2002. *Mokyklų laisvė ir valstybė*. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis.
- Maceina, A. 2002. *Prof. St. Šalkauskio pedagogika*. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis.
- Maceina, A. 2002. *Pedagogikos istorija*. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis.
- Paulauskas, R. 1990. *Antano Maceinos pedagogikos metmenys*. Maceina, A. Pedagoginiai raštai. Kaunas: Šviesa.
- Sezemanas, V., Liangminas, A. 1993. *Daktaro Jono Laužiko habilitacinio veikalų „Švietimo integracijos pagrindai“ recenzija*. Laužikas, J. Rinktiniai raštai. T. I. Kaunas: Šviesa.
- Šalkauskis, S. 1992. *Lietuvių tauta ir jos ugdymas*. Pedagoginės studijos. T. 2. Vilnius: Leidybos centras.
- Uzdila, J. V. 2001. *Lietuvių šeimotyra*. Vilnius: Lietuvos mokslas.

PHILOSOPHICAL PEDAGOGY OF A. MACEINA

Juozas Vytautas Uzdila

Summary

Antanas Maceina (1908–1987) is an outstanding representative of pedagogical education in between the two wars. He worked in the spheres of the theory of national education, pedagogical correlation, and the history of world pedagogy, analyzed the role of education and educational institutions in Lithuanian culture, the problem of pedagogical vitalism, and gave a phenomenological analysis of the pedagogical act. A. Maceina grounded the close connection between philosophy and pedagogy, asserted their integral synthesis and realistic idealism. At Vytautas Magnus University he was the first to maintain a doctoral dissertation in pedagogy “National Education” in 1934 (scientific research supervisor Prof. Stasys Šalkauskis). In 1939, A. Maceina wrote his great work “A History of Pedagogy” where, with his characteristic pietism, he considered the problems of national education and denationalization, elucidated the essence of education and training, asser-

ted the creative nature of fostering and the freedom of educational institutions in Lithuania.

The article focuses on A. Maceina’s diverse pedagogical heritage emphasizing the significance of his theory of national education, the role of school education in promoting Lithuanian culture, the phenomenological analysis of the pedagogical act, the development of his ideas of pedagogy, and his determined attempt to create world pedagogy. Although the publishers of A. Maceina’s works labeled his theory of education as “philosophy of pedagogy”, the author of the article is inclined to call back a more authentic term “philosophical pedagogy” given by A. Maceina himself and then to analyze its transformation to educational philosophy.

Keywords: philosophical pedagogy, educational philosophy, pietism in pedagogy, theory of national education and denationalization, school education in the state, pedagogical act, creative nature of education.

Įteikta 2008 06 25